

Петро Кралюк

Острозька академія

Арсен Річинський про синтетичну релігійну ідею в Слов'ян та Українців

Arsen Riczynski: synteza idei religijnej Słowian i Ukraińców

А. Річинський належить до оригінальних і всебічно ґрунтованих українських мислителів першої половини ХХ ст. На жаль, в силу різних обставин, він є майже невідомий за межами України. Про нього мало знають навіть у самій Україні. Тому варто сказати хоча б кілька слів, що це за особа¹. Народився А.Річинський у 1902 р. в селі Тетильківці, неподалік Кременця, в сім'ї православного священика. Отримав духовну освіту, закінчивши Житомирську духовну семінарію. Потім навчався на медичному факультеті Варшавського університету, але під час Першої світової війни змушений був перевестися до Київського університету, в якому в 1917 р. склав державні екзамени й отримав диплом лікаря. Далі він працював практикуючим лікарем. Найбільш плідна частина його життя з 1922 по 1939 рр. пройшла в м.Володимирі-Волинському, який у той час входив до складу II Речі Посполитої Польської. Його високий авторитет як лікаря забезпечував йому велику клієнтуру й давав можливість безбідно існувати. Частину зароблених грошей він жертвував на громадські цілі й видання літератури. Брав активну участь у діяльності українських громадських організацій – «Просвіта», «Пласт» та інших. Але особливу увагу А. Річинський приділяв боротьбі за українізацію православної церкви на Волині. З цією метою А. Річинський видавав громадсько-релігійний часопис «На варті», був одним із організаторів Луцького церковного з'їзду в 1927 р., а також Почаївської маніфестації 1933 р., які викликали значний резонанс. У цей період А.Річинський випустив ряд робіт з церковних питань.

Своєрідним підсумком його діяльності в цьому плані стала монографія «Проблеми української релігійної свідомості», видрукувана в 1933 р. Правда, побачила вона світ зі значними цензурними купюрами. Незважаючи на значну часову відстань, дана робота навіть сьогодні не втратила для українців своєї актуальності. А чимало авторитетних українських дослідників вважають, що це одна з кращих (якщо не найкраща) робота в українському

¹ Найбільш повно біографія А.Річинського викладена в монографії: Гудима А. Харизма Арсена Річинського. – Тернопіль, 2007. – С. 8–57.

релігієзнавстві². Варто відзначити тут ерудицію автора. Він вільно оперує не лише біблійними й специфічними релігійними та релігійно-філософськими текстами, а й творами представників німецької класичної й російської релігійної філософії, класиків української, російської, польської та чеської художньої літератури, науковими працями в різних галузях знань. Не останню роль у даному випадку відіграли й медичні знання. Вони допомагали йому (правда, це не кидалося відразу в очі) осмислювати важливі проблеми. Поєднання медицини й філософствування хоча і не є чимось типовим для європейської культури, однак воно часто зустрічалося в середньовічному мусульманському світі.

У 1939 р., коли Волинь опинилася під владою радянських окупантів, А. Річинського арештували. Йому як активісту українського руху дали десять років таборів. Також репресована була його сім'я – дружина й дві малолітні дочки. Можна сказати, що їм лише чудом вдалося вижити. Після відбуття покарання ні А. Річинському, ні його сім'ї не дали можливості повернутися на батьківщину. Помер він у Казахстані в 1956 р.

Свої погляди на питання місця релігії в житті слов'янських народів й, зокрема, народу українського А. Річинський виклав у згадуваній праці «Проблеми української релігійної свідомості». Він звертав увагу на те, що в світі набуває поширення рух християнського церковного єднання, або, як ми тепер іменуємо, рух екуменічний. Проте, на думку А.Річинського, цей рух має чимало проблем, які нелегко подолати. До того ж церковне єднання – специфічний процес, який потребує такту, і не кожен народ, котрий завжди є носієм специфічних релігійних традицій, здатний ефективно його здійснювати. Щодо слов'янських народів, то їхня релігійність зазнала впливів різних (як західних, так і східних) християнських традицій і почасти залишається не до кінця сформованою. «Слов'янський світ, – писав він, – під релігійним оглядом являє собою дуже різноманітну, хаотичну картину, а відтак перебуває в перехідному стані. Тут ще не скінчився процес зплавлення расових і культурних інгредієнтів, не витворилося ще тривких осередків гравітації. З поміж слов'ян тільки росіяни й поляки дали (кожний своє) вирішення релігійної проблеми – створили два відмінні типи християнства, але надто націоналістичні, а тому цілком непридатні до синтезу»³.

А.Річинський зазначає, що в даний час мрії Росії про її світовий провід як православної супердержави зазнали краху. Тому деякі російські релігійні філософи, наприклад, М.Бердяєв, ведуть мову про те, що російська релігійна ідея об'єднає Схід і Захід у єдиний християнський світ. А. Річин-

² Див.: Арсен Річинський: видатний український громадський діяч і науковець-релігієзнавець. Науковий збірник. – Київ-Кременець, 2007. – С. 96.

³ Проблеми української релігійної свідомості. – Тернопіль, 2000. – С. 386–387.

ський скептично ставиться до таких пророцтв, вважаючи, що це не більше, ніж добрі побажання. « (...) насправді, – пише він, – релігійна нетерпимість і максималізм позбавляють росіян усякої можливості дійти до церковного поєднання»⁴. І це далеко не голослівний висновок. У своїй книзі він відводить цілий розділ характеристиці релігійного світогляду росіян.

Щодо поляків, то вони в основній масі, будучи ревними захисниками католицизму, не здатні до унійних змагань. Тут А. Річинський, посиляючись на конкретні факти, демонструє антиуніатськість польського католицизму.

На думку А. Річинського, серед слов'янських народів ідею синтезу християнства в своїх релігійних традиціях здатні здійснити чехи й українці. Це, мовляв, пов'язано з їхньою культурною межовістю. «Чеський народ, – писав він, – розміщений найдалі від всіх слов'ян, опинився на перехресті романських, германських і слов'янських впливів». Тому в сучасних умовах «провідники церковно-християнського руху, зваживши, що Чехія прийняла християнство з двох джерел (зі Сходу й Заходу), та що звідси пішло, як вони кажуть, »роздвоєння самих душ наших від самого початку«, висунули ідею розбудови чеського евентуально-слов'янського типу християнства, в якому поєдналися б усі ті протилежності»⁵.

Ведучи мову про українців, А. Річинський знаходився під певним впливом історіософських поглядів В. Липинського. На останнього посилався він у книзі «Проблеми української релігійної свідомості». Особливо помітний цей вплив, коли А. Річинський вів мову про «розірваність» України між Сходом і Заходом. Мислитель пропонував свій оригінальний рецепт подолання такої розірваності – створення синтетичної релігійно-національної ідеології, яка б поєднала традиції Сходу й Заходу. «Автор прийшов до висновку, – пише він у передмові до своєї книги, – що тим річищем, тією головною напрямною українського релігійного життя є синтез великих релігійних культур Сходу і Заходу»⁶.

Для українців така релігійна синтетичність є не лише внутрішньою потребою, а й може стати місією, яка визначить їхню роль у світових процесах. А. Річинський вказував на ряд причин, котрі могли зробити таку синтетичність цілком можливою в українських мовах. Це не лише пограничне становище України між Сходом і Заходом, а й «молодість» української нації й певні риси національного характеру.

«Ми, – писав А. Річинський, – народ молодий, повний творчих сил, який переживає щойно свою весну. Старішим націям, котрі вже побудували свої високі й прекрасні культури, синтетична місія не по силах. Їм

⁴ Там само. – С. 387.

⁵ Там само. – С. 390.

⁶ Там само. – С. 48.

значно важче було б поступитися своїми багатовіковими культурними здобутками, своїми звичками, своєю цілком зрілою, остаточно сформованою вдачею»⁷.

Творенню релігійної синтетичності в українців сприяє також їхня відкритість чужоземним впливам. А. Річинський далекий від того, щоб трактувати цю рису в чисто позитивному плані. У крайніх своїх виявах вона може мати дуже негативні наслідки. Він зазначає: «(...) рабське перейняття чужих ідей і чужих поглядів підриває духовні сили й відпорність народу, зтягує його на службу чужим божкам. Тоді надходить смерть народу»⁸, «(...) безкритичне переймання чужих ідей, блукання по чужих святинях не дає нам кристалізувати свою власну національну ідеологію й самим будувати свою долю»⁹. Саме у відкритості зовнішнім впливам А.Річинський вбачав «найбільшу небезпеку для України». Але у цьому «найтяжчому проклятті», як не парадоксально, бачив і «найвищий дар». Він з певним оптимізмом дивився в майбутнє й писав: «(...) щоб сповнити своє синтетичне призначення, український народ мусить зжитися з обома світами, з обома відмінними культурами, мусить засвоїти їхні цінності й органічно їх перетравити. Бути не містком, де схрещуються шляхи зі Сходу й Заходу, а Пантеоном Сходу й Заходу»¹⁰.

А. Річинський, певно, усвідомлював, що він, ведучи мову про можливість релігійного синтезу в Україні, творить ще одну версію українського месіанізму. Тут можна провести паралель з теорією «азіатського Ренесансу» М. Хвильового, який теж бачив місійність України в поєднанні Сходу й Заходу. Правда, в основу своєї теорії він брав не релігійні, а політичні аспекти.

Щоправда, теорія А. Річинського видається більш приземленою й реалістичною, ніж теорія М. Хвильового. В принципі, вона могла б бути частково реалізованою. Проте, на жаль, обставини не дали цього зробити.

⁷ Там само. – С. 406–407.

⁸ Там само. – С. 48.

⁹ Там само. – С. 376.

¹⁰ Там само.